

DE
GAVE STAD

DRIEMANSPOOLDER

*Cultuurhistorische Verkenningen
van de wijken
in
Zoetermeer*

Zoetermeer
als staalkaart
van
naoorlogse stedenbouw
en
architectuur

DRIEMANSPOOLDER

DE
GAVE STAD

Cultuurhistorische Verkenningen
van de wijken
in
Zoetermeer

Zoetermeer
als staalkaart
van
naoorlogse stedenbouw
en
architectuur

INHOUD

Vooraf	1
Ontwikkeling van Driemanspolder	3
De historische infrastructuur	5
De ruimtelijke opzet	7
Groen en water	11
Bebouwingsbeeld	13
Architectuur	15
Recente ontwikkelingen	21
Bijzondere kwaliteiten	23
Conclusie	25
Bronnen en literatuur	27

*Winkelcentrum De Vijverhoek in 1972.
Foto Gemeentearchief Zoetermeer.*

Winkelcentrum De Vijverhoek is een relikwie uit de beginjaren zeventig, toen Zoetermeer de eerste groeistuipe kreeg. Er lijkt in drie decennia nauwelijks iets te zijn veranderd. De buurtsuper, de bakker en de bloemenzaak op de hoek, ze zijn er nog altijd. Net als die troosteloze plas water voor de deur, die De Vijverhoek afbakent. Op de achtergrond completeren talloze galerijflats, iconen van liefdeloze architectuur, het sombere decor. Uit Driemanspolder zijn de pioniers allang vertrokken, maar de tijd heeft er stilgestaan. (Uit: Haagsche Courant, Zoetermeerse editie, 20.2.2001)

Dit vreugdeloze citaat refereert aan het Structuurplan Groot Zoetermeer (1968) dat de basis vormde voor de uitbreiding van het dorp Zoetermeer tot stad. Het uitgangspunt was de compacte stad: vier woonwijken rond een stadscentrum. De wijk Driemanspolder vormde samen met het Dorp en Palenstein, het eerste quadrant. Conform het functionalistische principe werden de functies wonen, werken, winkelen en recreëren van elkaar gescheiden en de voorzieningen geconcentreerd in aparte stroken. Het doorgaand verkeer weerde men zo goed mogelijk uit de woonwijken door de buurtwegen dood te laten lopen of ze slechts spaarzaam te koppelen. Hoogbouw, om zoveel mogelijk woningen op beperkt grondgebied te realiseren, werd onbekommerd toegepast. S.J. van Embden, die samen met W.F. Schut en Rein H. Fledderus deel uitmaakte van de werkgroep ontwikkeling Zoetermeer, verwoordde het zo: 'Een beknopte stad met veel inwoners en veel inwendige ruimte: het antwoord ligt in het wonen op grotere hoogte. Het plan Zoetermeer kent dan ook slechts óf hoge etagebouw, tot twintig lagen toe, óf het eengezinshuis, dit laatste dan bij voorkeur nog in ruimtebesparende bouwwijzen. De tussenvorm, de etagebouw in drie of meer lagen is uit het plan geweerd.'

De Broekweg startte bij de Voorweg/Vlamingstraat (nu J.L. van Rijweg) en liep als strakke lijn door tot in het Noord Aa gebied.

Had Palenstein in maart 1966 de primeur van de eerste paal, de primeur van de eerste oplevering was voor Driemanspolder en wel op 1 maart 1967. Het was een eengezinshuis, een van de 288 zogenaamde BOB-woningen, die hun naam ontleenen aan de opdrachtgever, het Bureau Ontwikkeling Bouwprojecten. Een jaar eerder, in april 1966, was het slaan van de eerste paal met veel feestelijkheid gepaard gegaan: 'Met een daverende klap ging een raketje de zonnige lucht in, waaruit zich op een honderd meter hoogte een parachute ontvouwde met daaraan een grote Nederlandse vlag. In de frisse bries dreef deze zwevende vlag in de richting van het oude dorp Zoetermeer, waar hij daalde tussen de huizen van het dorp. Een symbolische verbinding was gelegd tussen dorp en (toekomstige) stad Zoetermeer', schreef het Vrije Volk.

Palenstein en Driemanspolder zijn in dezelfde tijd gebouwd en aan hun opzet liggen dezelfde ideeën ten grondslag; standaardisatie, rationalisatie en schaalvergroting. Bij beide fungeren lange galerijflats als een scherm langs de wijkontsluitingswegen, waarachter eengezinswoningen zijn gesitueerd. Toch zijn ze verschillend van karakter. Een verschil dat voornamelijk veroorzaakt wordt door de woningcategorieën. In Palenstein staan voornamelijk woningwetwoningen, in Driemanspolder de duurdere premiekoopwoningen.

De nieuwe wijk Driemanspolder werd ten zuidwesten van de oude dorpskern gebouwd in de gelijknamige Driemanspolder. Het gebied van de Driemanspolder ligt ten zuiden van de Voorweg en ten westen van de Delftsewallen. Rond 1650 bestond het net als de rest van het land van Zoetermeer en Zegwaart, uit een weidse watervlakte waar wat smalle evenwijdige ribben land bovenuit staken. Hier kon, als het niet te nat was, wat vee op grazen. Verder was men bezig de laatste turf tot op vijf meter onder de waterspiegel weg te baggeren. In 1668 werd octrooi verleend voor droogmaking. Drie commissarissen voerden hierover de directie en naar het aantal van deze mannen is de nieuwe polder genoemd.

Evenals in Palenstein zijn, met uitzondering van de historische polderwegen en weteringen, geen elementen van het oude polderlandschap bewaard gebleven. De nieuwe verkaveling staat schuin op de oude, die evenwijdig aan de Delftsewallenwetering was georiënteerd.

De slootverkaveling van de Driemanspolder loopt evenwijdig aan de Delftsewallenwetering. Haaks daarop zijn de middeltocht en de voortocht. Diagonaal staan de bouwblokken. Van de voortocht is een gedeelte nog zichtbaar tussen de Van Leeuwenhoeklaan en de Vlamingstraat.

Langs de Van Leeuwenhoeklaan bevindt zich, onvermoed, een zeventiende-eeuwse voortocht.

Alleen de Voorweg/Vlamingstraat met wetering en de Delftsewallenwetering zijn als historische linten nog aanwezig. Zij omsluiten de wijk aan twee zijden, met als aantekening dat strikt genomen niet de Delftsewallenwetering de begrenzing aan de oostkant vormt, maar het talud van de sprinter.

Voorweg en Vlamingstraat vormden ooit één lange doorgaande weg vanaf de Zoetermeerse Dorpsstraat richting Leidschendam. De nieuwe structuur zoals vastgelegd in het Structuurplan 1968 heeft echter op diverse plaatsen het oude patroon doorbroken. De grootste doorbraak is bij de overgang van de Dorpsstraat naar de Vlamingstraat. Daar kruist de sprinter ongelijkvloers de Vlamingstraat en knipt deze in twee stukken. Doordat het talud van de sprinter met groen beplant is, is zelfs de visuele verbinding tussen de beide straathelften verstoord.

Al eeuwenlang liggen Voorweg en Vlamingstraat op dezelfde plek. De naam Voorweg komt voor het eerst voor in 1491 en misschien al in 1463 als Voorkerckwech. Uit 1614 stamt de eerste vermelding van de Vlamingstraat, maar tot in de twintigste eeuw was het gebruikelijk om ook deze straat als Voorweg aan te duiden. De scheiding tussen beide wegen werd gevormd door de voormalige Broekweg, nu de J.L. van Rijweg. Van de Broekweg - de oudste weg van Zoetermeer (1295) - zijn alleen nog wat losse brokstukken over. Hij begon op de plek van de overgang tussen de Vlamingstraat en Voorweg en eindigde bij de gemeentegrens in het noorden. Broek betekent moeras en dat is een duidelijke verwijzing naar de zompige omstandigheden van het oude veengebied. Het eerste gedeelte van de straat werd na de tweede wereldoorlog omgedoopt in J.L. van Rijweg, genoemd naar de in de oorlog omgekomen wachtmeester Jacob Leendert van Rij. De wetering langs de Voorweg werd in 1491 gegraven. In 1669 werd hij aangesloten op de toen verbrede sloot langs de Vlamingstraat en liep met een bocht langs de zuidzijde van het oude dorp naar de Delftsewallenwetering. Beide wegen waren tot in de negentiende eeuw zand- of grindwegen. Veel van de historische, vooroorlogse bebouwing is hier bewaard gebleven, waarvan een aantal als monument is beschermd.

De Delftsewallenwetering markeerde samen met de Leidsewallenwetering eeuwenlang de grens tussen de beide dorpen Zoetermeer en Zegwaard. Zij vormden van oorsprong een waterkering voor de Zoetermeerse ontginningen vanaf ongeveer het jaar 1000. De Delftsewallenwetering liep door tot Delft, maar in 1988 werd de waterloop bij de A12 afgebroken.

Een aardig relict uit het verleden vormt een op het eerste gezicht onooglijk slootje langs de Van Leeuwenhoeklaan; het slootje is echter een deel van een zeventiende-eeuwse voortocht (een afwateringssloot uit de periode van de droogmakerijen) die door de wijk Meerzicht doorloopt tot in het Westerpark.

*In 1971 was de bouw van Driemanspolder al een eindje gevorderd. Duidelijk te zien zijn het scherm van flats langs de ringwegen en de laagbouw langs de Delfsewallenwetering.
Foto Gemeentearchief Zoetermeer.*

*De wijk wordt aan de buitenrand omringd door de langgerekte hoogbouw.
In het gedeelte van de laagbouw zijn als accent de zes torens weergegeven. Ook is de repeterende laagbouwverkeveling eenmalig weergegeven.*

Driemanspolder is een duidelijk begrensde wijk die nagenoeg geen ruimtelijke relatie heeft met de aangrenzende wijken en buurten. De stedenbouwkundigen Van Embden, Fledderus en Schut van de werkgroep ontwikkeling Zoetermeer hanteerden voor de wijk hetzelfde stedenbouwkundig uitgangspunt als voor Palenstein. Hoogbouw in de vorm van een scherm van galerijflats bevindt zich aan de kant van de uit te bouwen nieuwe stad en eengezinswoningen markeren de overgang naar de kleinschalige wijk het Dorp. Het scherm wordt gevormd door flats van tien lagen op een onderbouw. Daarachter, aan de binnenzijde, staat een zevental parallel geplaatste galerijblokken van zes woonlagen. Iets zuidelijker, aan de Stadhoudersring, werden nog twee galerijflats gebouwd. Oorspronkelijk was het de bedoeling om hier portiekflats te bouwen maar dit bleek duurder uit te vallen. Verrassend genoeg wees een kleine enquête onder bewoners uit dat men aan galerijwoningen de voorkeur gaf.

Afwijkend van Palenstein waar hoog- en laagbouw strikt gescheiden zijn, is de aanwezigheid van een zestal torenflats in het laagbouw deel langs de sprinter en de Delftsewallenwetering, die de grens met het oude Dorp markeren. Een tweede verticaal accent wordt gevormd door de hoogste flat van Driemanspolder, de Blankaard (genoemd naar de grote en kleine Blankaardpolder ten noorden van Zoetermeer) van 21 lagen.

Tussen de hoog- en laagbouw ligt het Willem Alexanderplantsoen, dat centraal in de wijk is gelegen.

Terzijde hiervan ligt het winkelcentrum De Vijverhoek, bestaande uit een aantal kleinschalige winkels en een supermarkt. Zij zijn aan één zijde van een royale vijver gesitueerd (1971). Hier vlakbij staan de scholen, en voor kantoren is een brede strook tussen de Boerhaavelaan en de Afrikaweg gereserveerd.

De wijkontsluitingswegen of ringwegen delen de wijk in vieren. De hoofdontsluitingsweg vanaf de H-structuur is de Van Leeuwenhoeklaan. Hier sluiten de overige wijkontsluitingswegen, de Boerhaavelaan, de Van Stolberglaan, de Clauslaan, de Willem de Zwijgerlaan en de Stadhoudersring op aan. Oorspronkelijk fungeerde de Dunantstraat als binnenring, maar sinds de weg onderbroken is, is deze functie overgenomen door de buitenring Boerhaavelaan/Van Leeuwenhoeklaan. Hier gebeurde hetzelfde als bij de Ambachtsherenlaan in Palenstein, die aanvankelijk ook als binnenring was aangelegd. De gemeente vond een 'racebaan' vlak langs de flats en de aankleding met asfalt, beton en veel blik minder gelukkig en wijzigde daarom de Dunantstraat in een 'knussere' woonstraat.

De afzonderlijke buurten liggen tamelijk geïsoleerd ten opzichte van elkaar omdat de brede wegen als een barrière fungeren en slechts beperkte oversteekmogelijkheden bieden.

De hoogste flat van Driemanspolder, de Blankaard, telt twintig lagen op een onderbouw.

De laagbouw is in een langgerekt gebied langs de Delftsewallenwetering geconcentreerd dat in tweeën wordt gedeeld door de Van Stolberglaan. De verkaveling staat diagonaal op de ringwegen.

De evenwijdig aan elkaar geplaatste standaard eengezinswoningen, de BOB-woningen, worden op een van de korte zijden afgesloten door een rij woningen die op enige afstand staan. De haaks geplaatste blokken bestaan afwisselend uit de BOB-woningen zelf of uit drive-in woningen. Het aldus gevormde U-vormige patroon in een consequente stempelverkaveling is vergelijkbaar met dat in Palenstein, maar is veel transparanter. De woningen worden van elkaar gescheiden door royale pleinen, die dit deel van Driemanspolder een zekere allure geven. De parkeerplaatsen zijn opzij gesitueerd. Aan dit strakke patroon zijn langs de Stadshoudersring en Clauslaan op speelse wijze schuin geplaatste drive-in woningen toegevoegd en de torenflats waarvan twee tevens de ringwegen markeren.

Ten zuiden van de Van Stolberglaan wordt de scheiding tussen hoog- en laagbouw minder stringent. Er treedt hier een zekere vermenging op omdat het scherm van galerijflats niet door een groengebied van de laagbouw wordt gescheiden.

De lange lijn van de galerijflats aan de Dunantstraat wordt door twee knikken onderbroken. Zij omzomen het Willem Alexanderplantsoen.

Het wijkpark aan de A12 uit 1975 vormt een klein landschapspark met glooiende heuvels, slingerpaden en vijverpartijen.

Centraal in de wijk ligt het Willem Alexanderplantsoen. Dit fungeert als het groengebied tussen de flats en de eengezinswoningen. Het plantsoen sluit aan op daktuinen die tussen de flats liggen. Hier bevinden zich parkeergarages onder, een handige oplossing om de auto's uit het straatbeeld te houden en het groen intact te laten. Bij de oplevering (1972) sprak men van 'hangende tuinen' met grote zonne- en speelweiden, banken, zandbakken, bloemperken, speelwerktuigen, een waterspeelplaats en een fontein. Het was een unieke combinatie van parkeren en recreëren, die voortkwam uit de wens om dicht bij huis zowel een parkeerplek als een speelplaats voor kinderen te hebben. Van die inrichting resteren thans alleen grasvelden en speelwerktuigen.

Voor de winkels van het wijkwinkelcentrum De Vijverhoek ligt een fraaie waterpartij in de vorm van een grote nagenoeg vierkante vijver die omgeven is door een rechte muur van ruwe blokken steen. De vijver en de kleinschalige winkels aan een van de zijden zijn perfect op elkaar afgestemd en vormen een harmonieus geheel. Een trap biedt toegang tot een terras en vlonder op het water.

Aan de rand van Driemanspolder bevindt zich bij de A12 een tweede wijkpark dat in 1975 werd aangelegd. Een aarden wal schermt het parkje af van de sprinterlijn die hier evenwijdig aan de A12 loopt. Het wordt gekenmerkt door een landschappelijke aanleg, met hoogteverschillen en slingerende waterlopen die hier en daar tot vijvers verbreed zijn. De waterloop vervolgt zijn weg langs de sprinter, waar het onderdeel vormt van de groenrand langs dit deel van de wijk. Groen en water volgen hier de lijn van de diagonaal op de sprinter georiënteerde bebouwing. Het resultaat is een verrassende aanleg van afwisselend gras en water in driehoeksvorm over de gehele lengte van de oostrand. Aan de westzijde tenslotte bevindt zich een brede groenstrook waarin de kantoren langs de Afrikaweg zijn gesitueerd.

De Boerhaavelaan aan de westkant van Driemanspolder fungeert als wijkontsluitingsweg en scheidt tevens de kantorenstrook (rechts) van het woongebied.

De Nelson Mandelabrug vormt de verbinding tussen Driemanspolder en Rokkeveen over de A12 en het spoor. Voorheen was er een betonnen voetgangersbrug.

Evenals in Palenstein is ook in Driemanspolder alleen hoog- en laagbouw te vinden, zonder tussenvorm. Door hun maat en schaal bepalen de lange galerijflats en de hoge torenflats in belangrijke mate het beeld, in het bijzonder voor degenen die gebruik maken van de wijkontsluitingswegen. De over de volle lengte lopende balkon- en galerijhekken zorgen voor een strakke horizontale geleding en fungeren als de blikvangers, waar het gevelbeeld van de flatwoningen aan ondergeschikt is gemaakt.

De laagbouw in de vorm van eengezinswoningen en drive-ins is enigszins verstopt aan de oostkant van de wijk en ligt alleen vanuit de sprinter duidelijk in het zicht. Het bebouwingsbeeld is uniform en weinig gevarieerd. De BOB-woningen tonen het gebruikelijke beeld van rijen tweelaags woonhuizen met langskap. Het beeld is gaaf bewaard; er zijn weinig verstoringen van de voorgevels of van het dakvlak. Waar dakkapellen aanwezig zijn, zien zij er hetzelfde uit, waardoor de harmonie niet wordt verstoord. Ook de drielaags drive-ins met plat dak tonen nog een gaaf beeld. Hier is iets meer variatie door de toepassing van verschillende typen met soms uitwisselbare voor- en achtergevels.

Het aantrekkelijke van het laagbouwdeel van Driemanspolder is vooral gelegen in de ruime situering van de geschakelde woningen, hun speelse schuine verkaveling en fraaie pleintjes. Slechts op een paar plaatsen zijn vrijstaande woningen te vinden.

Een mooi gevarieerd beeld levert de historische bebouwing op aan de Vlamingstraat en de Voorweg. Aan de Vlamingstraat staan voornamelijk royale vrijstaande woonhuizen uit de eerste helft van de twintigste eeuw, afgewisseld door oudere negentiende-eeuwse bebouwing. Er staan nog twee boerderijen, de Sprankshoeve uit 1827 aan Vlamingstraat 77 en de boerderij Vlamingstraat 2/4 uit 1850/1875. De zuidzijde van de Vlamingstraat bestaat volledig uit historische bebouwing. Aan de noordzijde staan ook nieuwbouwwoningen uit de jaren tachtig, de periode toen het Stadshart werd gebouwd. De Voorweg laat een afwisseling zien van historische bebouwing, waaronder een aantal boerderijen, en nieuwbouw uit de afgelopen twee decennia.

Grootschalige kantoorgebouwen in de strook langs de Afrikaweg vertegenwoordigen de zakelijke kant. Zij domineren met hun blokvormige bouwmassa's aan de westkant van de wijk het beeld. Het meest opvallend door zijn architectonische vormgeving en massa is het kantoor van de Abva-Kabo. De strook loopt uit op het dubbelstation Driemanspolder waar hotelaccommodatie is te vinden. Daar fungeert het FME-CWM-gebouw van architect Leo de Jonge uit 1992, ook wel de Poort genoemd, met zijn opvallende vormgeving als blikvanger. Uit de Poort ontspringt de fraaie transparante Nelson Mandelabrug (een ontwerp van Articon, Amersfoort), die de verbinding vormt tussen Driemanspolder en Rokkeveen.

*De bouw van een van de zes woontorens (Annaplaats, 1973).
Laag voor laag werden zij volgens de gietbouwmethode opgetrokken.
Foto Gemeentearchief Zoetermeer.*

*Drive-in woningen van architectenbureau Tol, Noordhoek en De Ruyter
met terugliggende derde laag.*

De 288 eengezinswoningen zien er dankzij de standaardbouwmethode allemaal hetzelfde uit. De huizen werden al meteen BOB-woningen genoemd, naar de opdrachtgever het Bureau Ontwikkeling Bouwprojecten. Het ontwerp is van architectenbureau F. Klein N.V. uit Groningen. Frans Klein had ruime ervaring met ontwerpen voor systeembouw. Hij werd onder meer ingeschakeld voor de bouw van Vrederust-west, een wederopbouwwijk uit de tweede helft van de jaren vijftig in Den Haag.

Grote raampartijen aan voor- en achterzijde zorgen voor een ruime lichttoetreding. Kleine details als borstweringen van breuksteen onder het raam op de begane grond en van hardhout onder het verdiepingsraam, een prefab betonnen luifel boven de voordeur en een zelfde betonnen kolom tussen de raampartijen van de huizen zorgen voor een levendig gevelbeeld. Niet alle woningen zijn voorzien van een dakkapel. Naar keuze kon men een kapel laten plaatsen of een Velux dakraam. Er was geen keuze uit verschillende modellen. Daardoor is er, ondanks het feit dat niet overal dakkapellen zijn geplaatst, geen sprake van een rommelig beeld.

Op een aantal koppen van de evenwijdig geplaatste BOB-woningen en langs de wijkontsluitingswegen Stadhoudersring en Clauslaan staan drive-in woningen. Ze zijn in 1972 gebouwd naar ontwerp van architectenbureau Tol, Noordhoek en De Ruyter uit Rotterdam. De drive-ins zijn drie lagen hoog met plat dak. De begane grond bevat de garage waaraan een extra slaapkamer kan zijn toegevoegd, de woon- en slaapvertrekken liggen daarboven. De derde laag ligt iets terug, waardoor ruimte voor een balkon is gecreëerd.

Het bureau ontwikkelde twee types: bij het ene type bevindt de terugliggende laag zich aan de voorzijde en ligt ook de begane grond met de garagedeur iets terug. Bij het tweede type die langs de wijkontsluitingsweg staat, is de voorgevel recht en voorzien van een minder conventionele gevelindeling. De raampartijen zijn langgerekt, met terzijde een klein rechthoekig raam voor de nachtventilatie. In de gevel is een gele steensoort met donker mangaan gecombineerd.

Een tweede groep drive-ins bevindt zich aan de westzijde van de Stadhoudersring. Zij dateren uit 1973 en zijn gebouwd door architect L.J. Zwarts uit Arnhem. Ook hij ontwikkelde - ogenschijnlijk - twee types, type A en type B, maar het aardige is dat hij de voor- en achtergevel uitwisselde. De voorgevel van type A is de achtergevel van type B met uitzondering van de begane grond met de garagedeur.

De zes torenflats die als losse blokjes tussen de laagbouw staan, zijn eveneens van Tol, Noordhoek en De Ruyter. In opdracht van het Shell Pensioenfonds werden zij in 1973 gebouwd door Gebr. van de Luitgaarden. Aanvankelijk was het de bedoeling om negen torens te bouwen, maar onder druk van met name de Belangengemeenschap

Hoewel standaardbouw, is bij de BOB-woningen aandacht besteed aan kleine details in de voorgevel zoals een borstwering van breuksteen onder het raam op de begane grond.

Schuine gekleurde banen over de balkons onderbreken de monotonie van de lange gevels (Van Leeuwenhoeklaan).

Driemanspolder die negen torens in een laagbouwbuurt veel te veel vond, werden drie torens geschraapt. Als compensatie kwamen er meer woningen per toren. De zes identieke flats zijn, evenals overigens de drive-ins, gebouwd volgens de gietbouwmethode. Dat hield in dat iedere dag een vloerstort en een wandstort moest plaatsvinden. Het onderhuis is twee bouwlagen hoog en bevat de entree, garages, een containerruimte, bergingen en technische ruimten. Daarboven bevinden zich twaalf woonlagen. Kleine uitkragende balkons zorgen voor een verticaal accent.

Werkelijk imposant is de torenflat de Blankaard (1971) van architectenbureau Bakker en Bakker uit Amsterdam, dat ook in Palenstein heeft gebouwd. Deze flat is een herhaling van de drie torenflats die daar staan. Twintig lagen op een onderbouw torenen hoog boven alles uit. De plattegrond van de woningen is hier niet in de lengterichting georiënteerd, maar gegroepeerd rond een centrale hal per verdieping. Entree, keuken, berging en badkamer liggen aan de binnenzijde, de woon- en slaapkamers aan de balkonzijde.

Even imposant maar dan in de lengterichting zijn de galerijflats. In 1970-1975 bouwde ERA zeshonderd galerijwoningen (tien lagen op een onderbouw) langs de Dunantstraat en de Van Leeuwenhoeklaan naar ontwerp van J.P. van Eesteren uit Rotterdam. Het zijn langgerekte flats met een knik, die vergelijkbaar zijn met die in Palenstein. Het monotone beeld van de gesloten witte galerijhekken is een aantal jaren geleden verlevendigd door onder meer schuin geschilderde gekleurde banen. De zeven korte galerijblokken aan de binnenring van architect L. Roggeveen uit Waddinxveen zijn eenvoudige flats met een vrijwel identieke balkon- en galerijzijde (1972). Drie blokken zijn met elkaar verbonden door garages.

In opdracht van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds werden in 1970 langs de Stadhoudersring twee geknikte galerijflats gebouwd, die naar het aannemingsbedrijf Muys & de Winter's uit Rotterdam bekend staan als de MUWI-flats. Architectenbureau E.F. Groosman uit Rotterdam tekende voor het ontwerp. De flats zijn tien woonlagen hoog op een halfverzonken garagelaag. Het aannemingsbedrijf ontwikkelde begin jaren vijftig een eigen stapelbouwmethode, het systeem muwi. Dit is de bekendste en meest toegepaste methode voor stapelbouw. Betonblokken met elk twee holten konden door één man met de hand gestapeld worden, waarna de holten met beton werden volgegoten. Architect Groosman heeft een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van dit systeem geleverd. Hoewel niet in dienst van het aannemingsbedrijf, was hij toch min of meer hun vaste architect.

Winkelcentrum De Vijverhoek.

Het winkelcentrum De Vijverhoek 'met die troosteloze plas water voor de deur' dat er in het begincitaat zo slecht afkomt, is een ontwerp van architectenbureaus Pennink te Amsterdam en Lucas en Niemeyer te Voorburg (1971). Lucas en Niemeyer waren landelijk bekende architecten vanwege hun utilitaire technocratische architectuur, die later in de jaren zeventig in diskrediet raakten. Het winkelcentrum bestaat uit een aantal smalle 'pijpenlawinkeltjes' op een rij, een grote supermarkt, een parkeerterrein en de vijver. De winkels zijn verbonden door een brede doorlopende luifel, die het winkelende publiek bij slecht weer enig comfort biedt. De luifel is opvallend maar weinig subtiel vormgegeven door de ruitvormige verdikking die boven de scheiding tussen de winkeltjes is aangebracht. Er is weinig aan het winkelcentrum gewijzigd; de winkels, de supermarkt, de grote vijver met de 'niet-natuurvriendelijke' harde stenen beschoeiing en de hoge daarachter oprijzende galerijflats tonen een gaaf beeld van de ontwerpoppvattingen uit de tweede helft van de jaren zestig van de twintigste eeuw.

In contrast hiermee staat de bewaard gebleven historische bebouwing aan de noordzijde van Driemanspolder. De boerderijen en huizen aan de Vlamingstraat en Voorweg zijn vrijstaand en ruim verkaveld. Er staat een drietal rijksmonumenten: Akkerlust aan Vlamingstraat 49 uit 1866, de Sprankshoeve aan Vlamingstraat 77 uit 1827 en het woonhuis Vlamingstraat 83 (1935). Van de eerste twee is de architect onbekend, de laatste is gebouwd door Jan Dekker, die veel huizen in Zoetermeer heeft ontworpen in een eigen, herkenbare variant op de Delftse School.

Gemeentelijk monument zijn de boerderij Vlamingstraat 2/4 (1850/1875), het woonhuis 'Van Oudsher' aan Vlamingstraat 22 uit 1865, het huis met het opvallende bolle dak aan Vlamingstraat 34 (1936), het woonhuis aan Voorweg 37 (1910) met fraaie Jugendstil details, 'Rozenhof' aan Voorweg 50 uit ca. 1815, het herenhuis 'Minderzorg' uit 1878 aan Voorweg 52 en boerderij 'Kahnlust' aan Voorweg 54 uit 1895 met een werkelijk spectaculair uitgevoerde voorgevel.

De historische bebouwing wordt afgewisseld door recentere bebouwing, waaronder een aantal Urban Villa's die in de jaren tachtig op het terrein van het voormalige noodwinkelcentrum Soeterweijde tussen de Dublinstraat en de Voorweg zijn gebouwd.

Achter de bebouwing van de Vlamingstraat bevindt zich aan de Van Leeuwenhoeklaan een enigszins vergeten stukje historisch Zoetermeer. Het betreft een voormalig tuinderscomplex uit 1914-1915, waarvan de schoorsteen voor het verwarmen van de kas en twee arbeiderswoningen nog resteren. De schoorsteen is een van de laatste twee die over zijn in Zoetermeer en heeft een hoge zeldzaamheidswaarde.

*Zeer zeldzaam in Zoetermeer: een schoorsteenpijp.
Deze staat aan de Van Leeuwenhoeklaan en behoorde bij een tuinderscomplex.*

In Driemanspolder is maar weinig veranderd. De tijd heeft er stilgestaan, zoals in het begincitaat wordt geconstateerd. De typische jaren zestig wijk met zijn combinatie van grootschalige hoogbouw en kleinschalige laagbouw voldoet nog steeds aan de huidige eisen. In tegenstelling tot Palenstein zijn er dan ook geen herstructureringsplannen.

Het enige deel waar een nieuwe stedenbouwkundige opzet voor is gemaakt, betreft het terrein aan de Van Leeuwenhoeklaan op de locatie van het tuinderscomplex en de gebouwen van de voormalige dienst Gemeentebedrijven. Tot 1999 stond hier ook de fabriek van Pieterman Hardglas. Deze fabriek uit 1954/1955 was vooral waardevol vanwege de toepassing van hergebruikte ijzeren spanten over de middenbeuk en de zijbeuken, die respectievelijk afkomstig waren van een oude hangar en van het oude station Zoetermeer-Zegwaard uit 1905.

De bestaande gebouwen maken plaats voor kantoren annex parkeergarages en een Woonzorgcomplex. Waarschijnlijk zullen de voor Zoetermeer uit historisch oogpunt interessante stationsspanten geïntegreerd worden in het Woonzorgcomplex. Ook de schoorsteen en de arbeiderswoningen van het voormalige tuindersbedrijf zullen zo mogelijk worden ingepast in de nieuwe plannen.

Driemanspolder wordt gekenmerkt door de ruime situering van de woningen aan pleintjes. Rechts staan de zogenaamde BOB-woningen, op de achtergrond is een drive-in woning te zien, herkenbaar aan het platte dak.

*Panorama van Driemanspolder.
Op de voorgrond De Vijverhoek. Op de achtergrond zijn drie woontorens aan weerszijden van de Van Stolberglaan nog in aanbouw (1973).*

Foto Gemeentearchief Zoetermeer.

- Samen met Palenstein cultuurhistorisch interessant als de eerste wijk uit de periode van de aanwijzing van Zoetermeer tot groeikern.
- De voor de jaren zestig van de twintigste eeuw kenmerkende stedenbouwkundige opzet met wijkontsluitingswegen en een scherm van galerijflats voor lage eengezinswoningen.
- De diagonale verkaveling van de laagbouw in combinatie met pleintjes in een goed herkenbaar stempelpatroon.
- Het winkelcentrum De Vijverhoek met de strak omliggende vijverpartij als referentie aan de ontwerpopvattingen uit de jaren zestig.
- De samenhang tussen bebouwing, groen en water, met name langs de sprinter/Delftsewallenwetering.
- Het in landschappelijke stijl aangelegde wijkpark langs de A12.
- De redelijk goed bewaarde historische structuur langs de Vlamingstraat en Voorweg.

CONCLUSIE

Evenals Palenstein is Driemanspolder een wijk met de typische sfeer en uitstraling van de jaren zestig. Grootschalige hoogbouw in de vorm van toren- en galerijflats en eengezinswoningen met voor- en achtertuin vormen een contrastrijke combinatie, hoewel de scheiding tussen hoog en laag minder consequent is doorgevoerd dan in Palenstein. Torenflats zijn in het laagbouwgebied gezet en in het deel ten zuiden van de Van Stolberglaan is de laagbouw meer verweven met de hoogbouw dan in het noordelijke gedeelte.

Driemanspolder is ruim opgezet, ruimer dan Palenstein en maakt daardoor een luxueuzere indruk. Dit komt met name tot uitdrukking in het U-vormige patroon van de laagbouw, dat ook in Palenstein is te vinden, maar in Driemanspolder weidser is uitgelegd.

Het bebouwingsbeeld is over het algemeen gaaf bewaard. Er zijn weinig verstoringen in het gevelbeeld en de dakvlakken.

BRONNEN EN LITERATUUR:

Semi-statisch archief Bouw- en Woningtoezicht, Gemeente Zoetermeer.

Belangengemeenschap Driemanspolder, 1968-1998, Driemanspolder, een stap in de toekomst. *Jubileumuitgave 1998*.

Bosma, K. en C. Wagenaar (red.). Een geruisloze doorbraak. De geschiedenis van architectuur en stedenbouw tijdens de bezetting en de wederopbouw van Nederland. *Rotterdam 1995*.

DLC Architectuurhistorici. Invullen en uitbreiden. Een cultuurhistorische verkenning van naoorlogse wijken in Den Haag 1945-1965. *Den Haag 2000*.

Genth, B. van. Zoetermeer, ontwikkeling van een nieuwe stad. *Zoetermeer 1999*.

Grootveld, R. en B. Koopmans. Vlamingstraat/Voorweg. Historische straten in Zoetermeer. *Zoetermeer 1992*.

Historisch Genootschap Oud Soetermeer. De geschiedenis op straat. Een ontdekkingstocht langs de Zoetermeerse cultuurhistorie. *Zoetermeer 2001*.

Huisman, J. e.a. Honderd jaar wonen in Nederland 1900-2000. *Rotterdam 2000*.

Ibelings, Hans. De moderne jaren vijftig en zestig. De verspreiding van een eigentijdse architectuur over Nederland. *Rotterdam 1996*.

Mastenbroek, J. Door wijsheid wordt een huis gebouwd. Christelijke woningbouwvereniging 1964 "Zoetermeer" 1984. *Zoetermeer/Gouda 1989*.

Tijdschriften *Zoetermeer (1967-1971)*, *Zoetermeer Stad (1971-1993)*.

Vermeulen, T. Vijf meter onder N.A.P. Water in Zoetermeer. *Zoetermeer 2000*.

'Zoetermeer: de wrange maak van dilemma's' in: *Wonen-TA/BK 1978*, blz. 7-51.

Zoetermeer, jong of oud?. Een terugblik op het verre en nabije verleden. *Uitgave gemeente Zoetermeer, 1997*.

Afbeelding omslag: Gezicht op de bouw van het Croesinckplein vanaf de Zegwaartseweg (1973).
Foto: Wim Goutier.

COLOFON

Uitgave:

Afdeling Milieu, Bouwen en Wonen, gemeente Zoetermeer

Analyse en tekst:

Botine Koopmans

Redactie:

Ralph Goutier
Dick Valentijn

Tekeningen:

Ralph Goutier

Fotomateriaal:

Botine Koopmans, tenzij anders vermeld

Grafische verzorging:

Marjon van Kan
Atelier voor Grafische vormgeving
Zoetermeer

Reproductie:

Xerox Business Services
DTP Zoetermeer

Deze publicatie behoort bij de wijkexposities 'De Gave Stad' die in de periode 2001 - 2003 georganiseerd worden door de Stichting Floravontuur, Van Zeijl Photo Design en de gemeente Zoetermeer.

Zoetermeer 2001

Afbeelding omslag: Gezicht op de bouw van het Croesinckplein vanaf de Zegwaartseweg (1973).
Foto: Wim Goutier.